

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Lublinie

LLU – 4101-07-02/2014

P/14/051

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Lublinie

ul. Okopowa 7, 20-022 Lublin

T +48 81 461 31 20, F +48 81 461 31 11

llu@nik.gov.pl

Adres korespondencyjny: Skr. poczt. P-112, 20-001 Lublin 1

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/14/051 – Wykorzystanie środków publicznych na uprawy sadownicze i jagodowe w ramach programów rolnośrodowiskowych w latach 2010-2014 (I półrocze).
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Lublinie
Kontroler	Jerzy Łukaszuk, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr 90093 z dnia 30 kwietnia 2014 r. (dowód: akta kontroli str. 4-5)
Jednostka kontrolowana	Lubelski Oddział Regionalny Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Elizówka k/Lublina, 21-003 Ciecierzyn, zwanego dalej „Oddziałem” lub „LOR”.
Kierownik jednostki kontrolowanej	Od 1 lutego 2008 r. dyrektorem Oddziału jest Andrzej Bieńko. (dowód: akta kontroli str. 6)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie, mimo stwierdzonej nieprawidłowości¹, działalność LOR w zakresie nadzoru i kontroli nad wykorzystaniem środków publicznych na uprawy sadownicze i jagodowe w ramach programów rolnośrodowiskowych².

Uzasadnienie oceny ogólnej

Pozytywną ocenę uzasadnia:

- pełne wykonywanie planów kontroli na miejscu u beneficjentów wariantów sadowniczych i jagodowych,
- terminowe przeszkolenie pracowników w zakresie procedur kontroli na miejscu,
- prawidłowe rozpatrywanie odwołań od decyzji kierowników biur powiatowych w sprawie przyznania płatności rolnośrodowiskowej do wariantów sadowniczych.

Stwierdzona nieprawidłowość polegała na przeprowadzeniu części (33,6%) kontroli na miejscu w warunkach utrudniających identyfikację drzew i krzewów oraz rzetelną ocenę spełnienia wymogów rozporządzeń rolnośrodowiskowych dotyczących minimalnej obsady roślin oraz jakości materiału szkółkarskiego.

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

² Program rolnośrodowiskowy – działanie 214 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), obejmujące m.in. Pakiet 2 Rolnictwo ekologiczne, a w nim warianty: 2.9. Uprawy sadownicze i jagodowe (dla których zakończono okres przestawiania), 2.10. Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania), 2.11. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności/dla których zakończono okres przestawiania), 2.12. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania).

W Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 było to działanie 4 „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych oraz poprawy dobrostanu zwierząt”, zwane także krajowym programem rolnośrodowiskowym, obejmujące m.in. pakiet S02 Rolnictwo ekologiczne, a w nim warianty: S02d01. „Uprawy sadownicze w tym jagodowe (bez certyfikatu zgodności)”, S02d02. „Uprawy sadownicze w tym jagodowe (z certyfikatem zgodności)”.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Nadzór i kontrola nad wykorzystaniem środków publicznych na uprawy sadownicze i jagodowe w ramach programów rolnośrodowiskowych

Opis stanu
faktycznego

1.1. Zadania nadzorowanych przez LOR biur powiatowych (dalej: BP) ARiMR związane z naborem i obsługą wniosków o płatności rolnośrodowiskowe, w tym z tytułu realizacji wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne, zostały określone w:

- książce procedur PROW 2004-2006 *Płatności z tytułu realizacji Programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW 2004-2006*, o symbolu KP-611-27-RiMR. Poszczególne wersje tych procedur obowiązywały od dnia wejścia ich w życie do dnia poprzedzającego wejście w życie kolejnej wersji. W okresie objętym nin. kontrolą w ramach PROW 2004-2006 obsługiwane były wnioski kontynuacyjne na rok 2010 i rok 2011. Wnioski na rok 2010 obsługiwane były według książki procedur w wersjach: 10_z od dnia 16.03.2010 r. i 11_z od dnia 17.08.2010 r. Obsługa wniosków na rok 2011 prowadzona była według książki procedur w wersji 12_z, która weszła w życie od dnia 15.03.2011 r.;
- książce procedur PROW 2007-2013 *Płatności rolnośrodowiskowe w ramach PROW 2007-2013*, o symbolu KP-611-110-ARiMR. W okresie objętym nin. kontrolą w ramach PROW 2007-2013 obsługiwane były wnioski o pierwszą i kolejne płatności począwszy od roku 2010. Wnioski na rok 2010 obsługiwano według zasad określonych w książce procedur w wersjach: 4_z od dnia 16.03.2010 r., 5_z od dnia 14.06.2010 r., 6_z od dnia 31.08.2010 r. Wnioski na rok 2011 obsługiwano według książki procedur w wersjach: 7_z od dnia 15.03.2011 r. i 8_z obowiązującej od dnia 9.08.2011 r. Przy obsłudze wniosków na rok 2012 posługiwano się książką procedur w wersjach: 9_z od dnia 15.03.2012 r. i 10_z obowiązującej od dnia 28.06.2012 r. Wnioski na rok 2013 obsługiwano według zasad określonych w czterech kolejnych wersjach książki procedur: 11_z od dnia 15.03.2013 r., 12_z od dnia 11.06.2013 r., 13_z od dnia 2.10.2013 r. i 14_z obowiązującej od dnia 22.11.2013 r. Do czasu kontroli nin. zagadnień (7.05.2014 r.) obsługę wniosków na rok 2014 prowadzono według książki procedur w wersji 15_z obowiązującej od 17.03.2014 r.

Zadania LOR związane z rozpatrywaniem odwołań od decyzji kierowników BP o przyznaniu lub odmowie przyznania płatności rolnośrodowiskowych, w tym z tytułu realizacji wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne, określały książki procedur *Instrumenty KPA w zakresie płatności obszarowych*³ KP-611-14-ARiMR w wersjach: 4_z obowiązującej od dnia 7.10.2009 r., 5_z od dnia 18.06.2010 r., 6_z od dnia 11.04.2011 r., 7_z od dnia 28.05.2012 r. i 8_z od dnia 23.10.2013 r.

Zadania LOR związane z kontrolą na miejscu u producentów rolnych otrzymujących różne formy pomocy, w tym z tytułu realizacji wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne, określone zostały w:

- książce procedur PROW 2004-2006 *Kontrola na miejscu metodą inspekcji terenowej w gospodarstwie w zakresie działań: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*

³ Nazwa obowiązująca od wersji 7_z. W wersji 4 procedura funkcjonowała pod nazwą: *Instrumenty KPA w zakresie płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego*; w wersjach 5_z i 6_z pod nazwą: *Instrumenty kpa w zakresie płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego oraz pomocy finansowej z tytułu wspierania gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania w ramach PROW 2007-2013*.

oraz poprawy dobrostanu zwierząt, zalesiania gruntów rolnych, dostosowania gospodarstw rolnych do standardów unii europejskiej w ramach PROW 2004-2006, symbol KP-611-249_ARiMR. W kampanii 2010 r. obowiązywała wersja 2/z wprowadzona w życie od 18.03.2010 r. W kampanii 2011 r. obowiązywały dwie kolejne wersje tej procedury: 3/z od dnia 17.06.2011 r. i 4/z od dnia 2.08.2011 r.

Instrukcji stanowiskowej dla inspektorów terenowych realizujących kontrole na miejscu z tytułu Wspierania przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt PROW 2004-2006, w wersjach: 1.13 obowiązującej od dnia 8.06.2010 r. i 1.14 od dnia 3.08.2011 r.

- książce procedur PROW 2007-2013 *Kontrola na miejscu metodą inspekcji terenowej w gospodarstwie w zakresie działań: zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne, renty strukturalne oraz Program rolnośrodowiskowy PROW 2007-2013, symbol KP-611-148_ARiMR. W kampanii 2010 r. obowiązywała wersja 6/z książki, która weszła w życie od dnia 2.08.2010 r. W kampanii 2011 r. obowiązywały trzy kolejne wersje książki: 7/z od dnia 2.08.2011 r., 8/z od dnia 6.03.2012 r. i 9/z od 24.05.2012 r. W kampanii 2012 r. od 19.07.2012 r. obowiązywała wersja 10/z, a w kampanii 2013 r. od dnia 4.06.2013 r. wersja 11/z tej książki procedur.*

Instrukcji stanowiskowej dla inspektorów terenowych realizujących kontrole na miejscu z tytułu Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007-2013, w wersjach: 1.5 od dnia 10.06.2010 r., 1.6 od dnia 2.08.2011 r., 1.7 od dnia 6.07.2012 r. i 1.8 od dnia 10.06.2013 r.

Wszystkie wersje ww. książek procedur i instrukcji zostały LOR udostępnione co najmniej od dnia ich obowiązywania.

(akta kontroli str. 17-21)

Według wyjaśnień kierowników: Biura Działań Społecznych i Środowiskowych oraz Płatności Bezpośrednich (BDSŚPB) oraz Biura Kontroli na Miejscu (BKM) LOR, terminy udostępnienia LOR ww. książek procedur i instrukcji stwarzały możliwość prawidłowej i terminowej realizacji określonych w nich zadań.

W związku z wątpliwościami zgłaszanymi przez BP w badanym okresie LOR występował do Centrali ARiMR o wyjaśnienia i uszczegółowienie obowiązujących procedur, instrukcji i wytycznych, dotyczących problemów ogólnych, a nie w odniesieniu do wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne. Część z uzyskanych wyjaśnień i uszczegółowień „mogła stanowić podstawę do zmian przy aktualizacji kolejnych książek procedur”. W dniu 30.06.2013 r. BKM zgłosił do Departamentu Kontroli na Miejscu (DKM) Centrali ARiMR propozycję zmiany sposobu wyliczania minimalnej obsady krzewów poziomek lub truskawek, która nie została przez DKM uwzględniona. Dnia 12.02.2014 r. LOR zgłosił uwagi do projektu rozporządzenia rolnośrodowiskowego⁴ na kampanię 2014 r., które nie zostały uwzględnione w nowelizacji rozporządzenia.

(dowód: akta kontroli str. 24-26, 43-44)

1.2. Zarówno w LOR, jak i w BP, stosowane były procedury zapobiegające konfliktowi interesów przy obsłudze wniosków rolników, w tym o płatności z tytułu realizacji wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne. Wynikało to m.in. z postanowień *Kodeksu Etyki Pracowników Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji*

⁴ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 marca 2013 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego programem Rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 (Dz. U. z 2013, poz. 361 ze zm.). Zastąpiło ono rozporządzenie o takiej samej nazwie z dnia 26 lutego 2009 r. (Dz. U. nr 33, poz. 262 ze zm.)

*Rolnictwa*⁵ oraz *Polityki antykorupcyjnej w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*⁶. W szczególności § 9 Polityki antykorupcyjnej określał zasady wyłączania pracowników od udziału w postępowaniu, jeżeli istnieją okoliczności, o których mowa w art. 24 § 1-3 K.p.a.⁷.

Zgodnie z ww. książkami procedur, wprowadzanie i zatwierdzanie w systemie informatycznym danych z wniosków o płatności rolnośrodowiskowe odbywa się z zachowaniem zasady *dwóch par oczu*. W przypadku powzięcia informacji o wystąpieniu konfliktu interesów do obsługi sprawy kierownicy BP wyznaczają innego pracownika.

W badanym okresie na terenie właściwości miejscowej LOR odnotowano następującą liczbę przypadków wyłączenia pracowników (w tym kierowników BP) z obsługi wniosków rolnośrodowiskowych: 34 w kampanii 2010 r., 30 w kampanii 2011 r., 28 w kampanii 2012 r., 28 w kampanii 2013 r. i 17 w kampanii 2014 r. (do 16.05.). Dwa z tych wyłączeń dotyczyło obsługi wniosków o płatności rolnośrodowiskowe z tytułu realizacji wariantów sadowniczych i jagodowych pakietu rolnictwo ekologiczne (po jednym przypadku w kampaniach 2010 i 2011 r.).

Instytucję wyłączenia z kontroli na miejscu pracownika lub całego oddziału regionalnego, w sytuacjach określonych w art. 24-25 K.p.a., uwzględniała reguła 18 ww. książki procedur PROW 2007-2013 *Kontrola na miejscu metodą inspekcji terenowej ...*. Regułę tą zastosowano w kampanii 2010 r. – kontrolę u krewnego ówczesnego kierownika BKM przekazano do Podkarpackiego Oddziału Regionalnego ARiMR.

W kampaniach kontrolnych 2010-2013 nie wystąpiły przypadki wyłączenia pracowników LOR z kontroli na miejscu u beneficjentów płatności rolnośrodowiskowej z powodu konfliktu interesów oraz przypadki wykonywania zadań pomimo zaistnienia takiego konfliktu.

(dowód: akta kontroli str. 19, 21, 28, 44-45)

1.3. W objętym kontrolą okresie do realizacji i nadzorowania kontroli na miejscu dopuszczani byli pracownicy BKM i oddelegowani pracownicy z BP, którzy zostali przeszkoleni i zaliczyli e-egzamin z procedur kontroli programów rolnośrodowiskowych. Do roku 2011 w odniesieniu do osób przeszkolonych z tego zakresu w latach poprzednich honorowano złożone wówczas egzaminy, a przed kolejnymi kampaniami doszkalano je w systemie kaskadowym⁸ w zakresie zmian zasad i procedur realizacji kontroli rolnośrodowiskowych. Od 2012 r. od wszystkich kontrolerów wymagano corocznego zaliczania egzaminów z instrukcji i procedur kontroli rolnośrodowiskowych. Szkolenia te nie obejmowały specyfiki kontroli zakładania i prowadzenia ekologicznych upraw sadowniczych i jagodowych oraz identyfikacji poszczególnych gatunków drzew i krzewów.

Na wniosek Kierownika BKM w dniu 21.12.2012 r. zorganizowane zostało jednodniowe szkolenie nt. *Rozpoznawanie gatunków roślin w kontekście programu rolnośrodowiskowego (PROW 2007-2013)*. Szkolenie prowadzili pracownicy Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. W zakresie ogrodnictwa szkolenie obejmowało: *Sposoby gospodarowania upraw sadowniczych i warzywniczych ze szczególnym uwzględnieniem Programu rolnośrodowiskowego – krótka charakterystyka najbardziej popularnych owoców i warzyw uprawianych na terenie Lubelszczyzny (fotografie, slajdy). Rozpoznawanie gatunków drzew owocowych po*

⁵ Załącznik do zarządzenia Prezesa ARiMR nr 62/2004 z dnia 29.11.2004 r. (ze zm.) w sprawie wprowadzenia Kodeksu Etyki Pracowników Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

⁶ Załącznik do zarządzenia Prezesa ARiMR nr 67/2012 z dnia 30.08.2012 r. w sprawie polityki antykorupcyjnej w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

⁷ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2013 r., poz. 267 ze zm.).

⁸ System kaskadowy szkoleń polegający na przeszkoleniu w DKM ARiMR kilku (6 w roku 2010 i 5 w roku 2011) tzw. koordynatorów BKM LOR, którzy następnie szkolili pozostałych pracowników DKM i oddelegowanych pracowników BP.

zakończeniu okresu wegetacyjnego. W szkoleniu uczestniczyło 103 pracowników BKM i BDSŚPB.

(dowód: akta kontroli str. 32-41, 45, 52-74, 179, 218-220)

1.4. Kierownicy biur powiatowych ARiMR, znajdujących się na terenie właściwości miejscowej LOR, wydali następujące ilości decyzji o przyznaniu płatności rolnośrodowiskowych z tytułu realizacji wariantów sadowniczych: 1.212 w kampanii 2010 r., 1.243 w kampanii 2011 r., 1.259 w kampanii 2012 r. i 1.065 w kampanii 2013 r. Decyzje te przyznawały producentom rolnym płatności odpowiednio na kwoty: 10.595,7 tys. zł, 9.525,6 tys. zł, 9.791,1 tys. zł i 8.232,8 tys. zł.

(dowód: akta kontroli str. 75)

Do Dyrektora LOR, jako organu drugiej instancji, wpłynęło 91 odwołań od decyzji kierowników BP w sprawie odmowy lub przyznania płatności rolnośrodowiskowych z tytułu realizacji wariantów sadowniczych pakietu rolnictwo ekologiczne, w tym: 14 w 2010 r., 21 w 2011 r., 16 w 2012 r., 18 w 2013 r. i 22 w 2014 r. (do 21.05.). Dyrektor LOR rozpatrzył 83 odwołania, w tym: 10 w 2010 r., 15 w 2011 r., 21 w 2012 r., 19 w 2013 r. i 18 w 2014 r. (do 21.05.). Jedno odwołanie zostało wycofane przed jego rozpatrzeniem. Rozpatrzone odwołania dotyczyły:

- kwestionowania wyników kontroli na miejscu (44 odwołania) i rozbieżności pomiędzy deklarowaną powierzchnią uprawy a danymi z Jednostki Certyfikującej (dalej: JC, 2 odwołania), niedoręczenia raportu z czynności kontrolnych oraz nieuwzględnienia przypadku wystąpienia siły wyższej (1), i błędnego uzasadnienia decyzji (2). Dyrektor LOR uchylił 30 decyzji kierowników BP, w tym w dwóch rozstrzygnął co do istoty sprawy, utrzymał w mocy 15 decyzji, wydał trzy postanowienia o uchybieniu terminu do wniesienia odwołania i jedno postanowienie o niedopuszczalności odwołania od decyzji kierownika BP;
- rozbieżności pomiędzy deklarowaną powierzchnią uprawy a danymi z JC (16 odwołań). Dyrektor LOR uchylił 12 decyzji kierowników BP, utrzymał w mocy dwie decyzje, umorzył jedno postępowanie odwoławcze po zawieszeniu sprawy na wniosek strony i upływie trzech lat bez żądania wznowienia postępowania, a w kolejnej sprawie wydał postanowienie o uchybieniu terminu do wniesienia odwołania;
- rozbieżności pomiędzy deklarowaną powierzchnią uprawy a powierzchnią ewidencyjno-gospodarczą (PEG - 11 odwołań). Dyrektor LOR uchylił 9 decyzji kierowników BP, a dwie utrzymał w mocy;
- odmowy przyznania płatności do działki rolnej zadeklarowanej w czwartym roku realizacji programu (2 decyzje). W obydwu przypadkach Dyrektor LOR utrzymał w mocy decyzje kierowników BP;
- błędnej deklaracji wariantu 2.9. zamiast 2.10 (jedna decyzja), błędnego uzasadnienia decyzji (jedna decyzja). W obydwu przypadkach Dyrektor LOR uchylił decyzje kierowników BP;
- kwestionowania sankcji za złożenie wniosku po terminie (1), kwestionowania terminu realizacji działań naprawczych wyznaczonych w decyzji (1). W obydwu przypadkach Dyrektor LOR utrzymał w mocy decyzje kierowników BP;
- naruszenia art. 7 K.p.a., błędnego uzasadnienia decyzji i kwestionowania pełnomocnictwa (jedna decyzja). Dyrektor LOR uchylił decyzję kierownika BP.

(dowód: akta kontroli str. 76-83)

Badaniem objęto postępowania odwoławcze w sprawie dziewięciu rozpatrzonych odwołań (10,8% ogółu) i stwierdzono, że odwołania zostały rozpatrzone prawidłowo.

(dowód: akta kontroli str. 84-87)

1.5. W kampanii 2010 r. plan kontroli na miejscu obejmował 55 beneficjentów wariantów sadowniczych w ramach PROW 2004-2006 i 121 w ramach PROW 2007-2013. Kontrole na miejscu przeprowadzone zostały odpowiednio u 55 i 120 sadowników. Nie przeprowadzono takiej kontroli w jednym gospodarstwie, którego właściciel wycofał wniosek przed terminem kontroli na miejscu (zastosowano kod GR11).

W kampanii 2011 r. kontrole na miejscu przeprowadzono u wszystkich 44 wytypowanych beneficjentów wariantów sadowniczych w ramach PROW 2004-2006 i u wszystkich 196 beneficjentów wariantów sadowniczych wytypowanych do takich kontroli w ramach PROW 2007-2013.

W kampanii 2012 r. skontrolowano jednego beneficjenta wariantów sadowniczych wytypowanego (manualnie) w ramach PROW 2004-2006 i 136 ze 138 wytypowanych beneficjentów wariantów sadowniczych w ramach PROW 2007-2013. Kontroli na miejscu nie przeprowadzono u dwóch sadowników, których wnioski ze względów formalnych kwalifikowały je do wydania decyzji odmownych o przyznanie płatności za 2012 rok.

Na rok 2013 do kontroli na miejscu wytypowano 217 beneficjentów wariantów sadowniczych. Kontrole przeprowadzono w 216 gospodarstwach. Kontroli takiej nie przeprowadzono u jednego beneficjenta, którego wniosek o pierwszą płatność w 2013 r. został pozostawiony bez rozpatrzenia z powodu nieuzupełnienia wymaganych dokumentów.

(dowód: akta kontroli str. 88-178)

1.6. W kampanii 2010 r. kontrole na miejscu przeprowadzono u 175 beneficjentów wariantów sadowniczych, z tego u 31 w terminach pozwalających na pełną ocenę stanu upraw, a u 144 (82,2%) w okresie, kiedy rośliny nie mają liści i często występuje okrywa śnieżna, tj. od 2 listopada 2010 r. do 14 marca 2011 r. Po 31.12.2010 r. skontrolowano 13 gospodarstw⁹, w tym cztery wytypowane manualnie. Spośród 240 gospodarstw sadowniczych skontrolowanych w kampanii 2011 r. w 73 (30,4%) kontrole przeprowadzono w okresie od 2 listopada 2011 r. do 12 stycznia 2012 r., a u jednego w dniu 2.03.2012 r. Po 31.12.2011 r. skontrolowano trzech beneficjentów (wytypowanych manualnie).

Spośród 137 gospodarstw sadowniczych skontrolowanych w kampanii 2012 r. jedno skontrolowano w dniu 28.02.2012 r. (wytypowane manualnie w ramach PROW 2004-2006), a w 35 (25,5%) kontrole przeprowadzono w okresie od 6 listopada 2012 r. do 11 lutego 2013 r. Po 31.12.2012 r. skontrolowano trzech beneficjentów, w tym jednego wytypowanego manualnie.

Z 216 gospodarstw sadowniczych objętych kontrolą na miejscu w kampanii 2013 r. w pięciu (2,3%) kontrole przeprowadzono w okresie od 14 listopada 2013 r. do 4 marca 2014 r., przy czym w dniach 17-18.12.2013 r. skontrolowano jedno gospodarstwo sadownicze wytypowane manualnie do powtórnej kontroli w następstwie zastrzeżeń do wyników kontroli przeprowadzonej w dniach 29.07. i 30.10.2013 r. Po 31.12.2013 r. skontrolowano dwóch beneficjentów wytypowanych manualnie.

(dowód: akta kontroli str. 88-178)

Badaniem objęto próbę dokumentacji z 17 wybranych kontroli na miejscu przeprowadzonych w kampaniach 2011-2013 w miesiącach, w których rośliny nie mają liści i często występuje okrywa śnieżna. W przypadkach tych z wariantów sadowniczych przedmiotem kontroli były: agrest, aronia czarnoowocowa, czereśnia, jabłoń domowa, malina, porzeczką, poziomka, truskawka i wiśnia pospolita, wobec których nie było problemów z ich identyfikacją. W pięciu przypadkach kontrolerzy nie

⁹ Nie licząc 67 gospodarstw, w których kontrole przeprowadzano w dwóch etapach: I przed 31.12.2010 r., II po 31.12.2010 r.

mogli natomiast ustalić czy uprawy malin (3 przypadki) i/lub truskawek (2 przypadki) oraz dwuletnich nasadzeń jabłoni i czereśni spełniały wymogi rozporządzeń rolnośrodowiskowych MRiRW dotyczące minimalnej obsady tych roślin. W przypadku malin i truskawek stan ten uzasadniali skoszeniem części nadziemnej roślin po zbiorach i zaleganiem warstwy śniegu oraz zaoraniem plantacji. Identyfikacji tych roślin dokonali na podstawie pozostawionych na polu resztek skoszonych roślin i oświadczeń rolników. W jednym przypadku w celu identyfikacji i ustalenia obsady poziomek kontrolerzy odgarniali kilkucentymetrową warstwę śniegu z fragmentów wybranych rzędów tych roślin. Podczas przeprowadzanej w dniach 11-14.12.2012 r. kontroli dwuletnich nasadzeń jabłoni i czereśni kontrolerzy ARiMR odnotowali „Brak możliwości stwierdzenia obsady drzew ze względu na szkody wyrządzone przez zwierzynę. Część drzewek niewidocznych wskutek przykrycia śniegiem”. Zgodnie z ich wyjaśnieniami, rodzaje drzewek rozróżnili po widocznych różnicach w strukturze i kolorze kory, a spełnienie przez nie wymogów określonych w § 9 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia rolnośrodowiskowego z dnia 26.02.2009 r., tj. że są odpowiednio grube i wyrośnięte wywnioskowali z faktu, iż gospodarstwo w dniu 6.08.2012 r., „a więc w pełnym sezonie wegetacyjnym roślin”, uzyskało od JC „certyfikat o produkcji ekologicznej”.

(dowód: akta kontroli str. 178-179, 218-224)

1.7. W LOR nie odnotowywano przykładów dobrych praktyk stwierdzonych w wyniku kontroli gospodarstw prowadzących ekologiczne uprawy sadownicze i jagodowe i nie wykorzystywano ich do popularyzacji rezultatów PROW 2007–2013.

Według wyjaśnień Kierownika BKM nie należało to do kompetencji („gestii”) LOR. Dla potrzeb kontroli NIK wyjaśniający ocenił, że jako przykłady dobrych praktyk mogą być uznane wszystkie gospodarstwa, w których podczas kontroli na miejscu wariantów sadowniczych nie stwierdzono nieprawidłowości (kod GR1). W gospodarstwach tych stwierdzano regularne wykonywanie zabiegów agrotechnicznych i dobrą kondycję roślin sadowniczych, tj. nie były one porażone przez choroby i szkodniki. Odnotowano 21 takich gospodarstw w 2010 r., 17 w roku 2011, sześć w 2012 r. i 17 w 2013 r. Według adresów zamieszkania właścicieli gospodarstw znajdowały się one na terenie powiatów: bialskiego (w 15 miejscowościach); biłgorajskiego (w 8); chełmskiego (w 2); janowskiego (w 3); krasnostawskiego (w 1); kraśnickiego (w 3); lubelskiego (w 5); łęczyńskiego (w 1); łukowskiego (w 1); opolskiego (w 2); parczewskiego (w 1); puławskiego (w 1); radzyńskiego (w 4); tomaszowskiego (w 6); włodawskiego (w 2); zamojskiego (w 2).

(dowód: akta kontroli str. 184-185, 216-217)

1.8. W wyniku kontroli na miejscu upraw sadowniczych i jagodowych ujawniono następujące nieprawidłowości:

- nieodpowiednie przeznaczenie plonu (kod E1). W kampanii 2010 r. nie odnotowano takich przypadków, w 2011 r. wystąpił w jednym gospodarstwie, w 2012 r. w pięciu, a w 2013 r. w 19;
- materiał szkółkarski nie spełniał określonych wymagań (kod E2). Nieprawidłowość odnotowana została w 2 gospodarstwach w kampanii 2010 r., w pięciu w 2011 r., i w 26 w 2013 r. (w 2012 r. nie wystąpiła);
- brak wykonywania co roku zabiegów uprawowych na plantacji (kod E3). Zaniedbania w tym zakresie stwierdzono w czterech gospodarstwach w 2010 r., w 13 w 2011 r., w siedmiu w 2012 r. i w 11 w 2013 r.;
- rolnik nie prowadził produkcji rolnej zgodnie z najlepszą wiedzą i kulturą rolną przy zachowaniu należytej dbałości o stan fitosanitarny roślin i ochronę gleby (kod E6). Zaniedbania takie odnotowano w czterech gospodarstwach w 2010 r., w 21 w 2011 r., w dziewięciu w 2012 r. i w 26 w 2013 r.;

- nieutrzymywanie minimalnej obsady drzew i krzewów (kod E7). Ustalenia takie ujawniły kontrole w dziewięciu gospodarstwach w 2010 r., w 25 w 2011 r., w 10 w 2012 r. i w 48 w 2013 r.

Skala nieprawidłowości stwierdzonych w ramach kontroli rolnośrodowiskowych PROW 2007-2013 skutkowałą zwiększeniem liczby kontroli na terenie województwa w roku 2011 i 2012.

(dowód: akta kontroli str. 184-185)

W badanym okresie LOR nie prowadził analizy ryzyka wystąpienia nieprawidłowości u beneficjentów programu rolnośrodowiskowego z terenu województwa lubelskiego i nie typował, na takiej podstawie, gospodarstw do kontroli. Kontrole na miejscu przeprowadzał w gospodarstwach wytypowanych do kontroli systemowo przez Departament Kontroli na Miejscu (DKM) metodą losową i na podstawie prowadzonej na tym szczeblu analizy ryzyka oraz u producentów wytypowanych manualnie na wniosek (prośbę) kierowników BP w związku informacją o uzasadnionym podejrzeniu nieprawidłowości lub przejęciem zobowiązań przez następców prawnych, ewentualnie na wniosek dyrektora LOR w związku z toczącym się postępowaniem odwoławczym lub wniesieniem skargi do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego. Ponadto w kampanii 2010 r. 15 kontroli upraw sadowniczych, w ramach PROW 2004-2006, przeprowadzonych zostało na polecenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

(dowód: akta kontroli str. 150-166, 177, 185)

LOR nie podawał do publicznej wiadomości ujawnionych nieprawidłowości, ich skali, przyczyn i skutków.

Według wyjaśnień Kierownika BKM, „w obszarze działania LOR nie leży upublicznianie informacji o nieprawidłowościach stwierdzonych podczas kontroli”. Natomiast kompetencje w zakresie analizy ryzyka i typowania gospodarstw do kontroli na miejscu posiada DKM Centrali ARiMR.

(dowód: akta kontroli str. 185)

1.9. Według wyjaśnień Kierownika BKM, „kontrola wymogu odpowiedniego przeznaczenia plonu w ramach wariantów sadowniczych w BKM polegała na:

- weryfikacji plantacji na działkach rolnych,
- uzyskaniu pisemnego oświadczenia podczas kontroli od producenta rolnego w którym zawarte są informacje dotyczące przeznaczenia plonu,
- stwierdzeniu czy przeznaczenie plonu jest zgodne z zapisami zawartymi we wniosku (w polu uwagi) oraz w Planie działalności rolnośrodowiskowej (na sprzedaż, do bezpośredniego spożycia przez ludzi, do przetwórstwa lub przekazanie do innych gospodarstw).

Prawdziwość składanych oświadczeń i czy plon został zebrany, sprawdzano na podstawie przedstawionych dokumentów, tj. faktur, rachunków, paragonów, zapisów w rejestrze sprzedaży produktów rolnych do innych gospodarstw. (...) Brak ww. dokumentów nie skutkował zastosowaniem kodu nieprawidłowości. W polu uwagi w raporcie z czynności kontrolnych należało odnotować przeznaczenie plonu do każdej działki z osobna, jak również fakt owocowania lub braku owocowania jabłoni domowej (obowiązek od kampanii 2013).

Stan prawny obowiązujący w latach 2010 – 2013, w odniesieniu do wariantów 2.9 – 2.12, nie nakładał obowiązku weryfikacji, czy sposób uprawy doprowadzi do uzyskania plonu jak również potencjalnej możliwości zagospodarowania plonu.”

Kierownik BKM wyjaśnił, że LOR nie posiada technicznych możliwości zestawienia danych o liczbie sankcjonowanych beneficjentów, zastosowanym procencie zmniejszenia płatności rolnośrodowiskowej i kwocie zmniejszeń ogółem w związku z udokumentowanymi wyżej (pkt 1.8) ujawnionymi podczas kontroli na miejscu

u beneficjentów wariantów sadowniczych z przypadkami nieodpowiedniego przeznaczenia plonu.

(dowód: akta kontroli str. 185, 187, 301-302)

1.10. Według wyjaśnień Kierownika BKM, prowadzenie produkcji rolnej zgodnie z najlepszą wiedzą i kulturą rolną przy zachowaniu dbałości o stan fitosanitarny roślin i ochronę gleby kontrolowano poprzez weryfikację w terenie stanu uprawy na poszczególnych działkach rolnych i analizę zapisów w „Rejestrze działalności rolnośrodowiskowej”. Sprawdzano, czy rolnik regularnie wykonuje odpowiednie zabiegi agrotechniczne, zapobiegające erozji i rozprzestrzenianiu się chwastów, czy uprawiane rośliny charakteryzują się dobrym stanem fitosanitarnym (tj. nie są porażone przez szkodniki i choroby) oraz, czy na działce rolnej brak widocznych śladów erozji. Nieprawidłowości w tym zakresie stwierdzono w czterech gospodarstwach sadowniczych w kampanii 2010 r., w 21 w kampanii 2011 r., w dziewięciu w kampanii 2012 r. i w 26 w kampanii 2013 r. Ustalenia kontroli w tym zakresie kontrolowani beneficjenci kwestionowali w dwóch przypadkach, obydwa w 2013 r.

W ramach kontroli na miejscu upraw sadowniczych i jagodowych nie sprawdzano doboru roślin do warunków glebowo-klimatycznych, doboru odmian do sadownictwa ekologicznego, kwalifikacji rolnika do prowadzenia specjalistycznej produkcji ogrodniczej, wyposażenia w sprzęt do tej produkcji, ogrodzenia sadu, zapewnienia dojazdu, prowadzenia cięć pielęgnacyjnych. Nie oceniano też wpływu sposobu prowadzenia i utrzymania upraw na plonowanie w latach następujących po zaprzestaniu dofinansowania.

Kierownik BKM wyjaśnił, że „w ramach kompetencji ARiMR nie leży kontrola takich elementów jak: dobór upraw i odmian, kwalifikacje rolnika w zakresie prowadzenia produkcji ekologicznej, prowadzenie cięć pielęgnacyjnych. Wyposażenie w sprzęt, zapewnienie dojazdu i grodzenie sadu leżą w gestii rolnika. Stosowanie zabiegów ochrony roślin sprawdzano na podstawie obowiązku prowadzenia rejestru stosowania zabiegów ochrony roślin jak również przedstawionych dowodów zakupu środków ochrony roślin. Zakres kontroli ARiMR wynika wprost z rozporządzenia rolnośrodowiskowego i wymogów nałożonych na rolnika. Sprawdzenie czy prowadzona jest produkcja zgodna z zasadami rolnictwa ekologicznego leży w kompetencji jednostek certyfikujących. Z uwagi na fakt, iż ustawodawca nie przewidział kontroli ex post dla działania Program rolnośrodowiskowy, po zakończeniu 5-letniego zobowiązania, kontrole na działkach rolnych deklarowanych w ramach wariantów 2.9 – 2.12 nie były prowadzone. Stan prawny obowiązujący w latach 2010 – 2013 w odniesieniu do wariantów S02d01, S02d02 i 2.9 – 2.12, nie nakładał obowiązku weryfikacji, czy sposób założenia i prowadzenia sadu umożliwi jego potencjalne owocowanie”.

(dowód: akta kontroli str. 186, 192-199, 302-303)

1.11. Według wyjaśnień Kierownika BKM, spełnienie wymagań rozporządzeń rolnośrodowiskowych w zakresie jakości elitarnego i kwalifikowanego materiału szkółkarskiego roślin drzew i krzewów roślin sadowniczych, w szczególności dotyczące ich grubości i wysokości sprawdzano podczas kontroli działek rolnych poprzez bezpośredni pomiar tych parametrów. Podczas kontroli przeprowadzonych w latach 2010-2013 u beneficjentów wariantów sadowniczych nie stwierdzono przypadków wystąpienia nieukorzenionych drzew i krzewów.

(dowód: akta kontroli str. 187)

1.12. Odnośnie sposobu sprawdzania w czasie kontroli na miejscu zadeklarowanych gatunków/rodzajów upraw sadowniczych, w tym o podobnym wyglądzie, Kierownik BKM wyjaśnił, że „inspektorzy porównują uprawę stwierdzoną na działce rolnej w dniu kontroli z uprawą deklarowaną przez rolnika we wniosku. W przypadku

rozbieżności w ww. zakresie, uznawane jest to za nieprawidłowość i odnotowywane w raporcie z czynności kontrolnych. Inspektorzy ARiMR realizujący kontrolę na miejscu posiadają najczęściej wykształcenie rolnicze lub pokrewne. Podczas identyfikacji uprawy, oprócz posiadanej wiedzy, inspektorzy wykorzystują również doświadczenia nabyte podczas realizacji kontroli w terenie w ramach pracy w Biurze Kontroli na Miejscu ARiMR. Dodatkowo (...) po otrzymaniu dokumentacji do kontroli zapoznają się z nią i w przypadku wątpliwości mogą skorzystać z informacji zawartych na stronach internetowych”.

(dowód: akta kontroli str. 187-188)

Jak stwierdzono w pkt. 1.3. nin. wystąpienia, w dniu 21.12.2012 r. w LOR zorganizowane zostało szkolenie dot. m.in. rozpoznawania gatunków drzew owocowych po zakończeniu okresu wegetacyjnego.

1.13. W latach 2010-2014 (I półrocze) rolnicy realizowali zobowiązania rolnośrodowiskowe zaciągnięte w ramach dwóch okresów programowania, tj. PROW 2004-2006 (do 2011 r.) i PROW 2007-2013. Warunki przyznawania płatności rolnośrodowiskowych w ramach PROW 2004-2006 określało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich¹⁰, a w ramach PROW 2007-2013 dwa rozporządzenia rolnośrodowiskowe Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009 r. oraz z dnia 13 marca 2013 r.¹¹

Kierownik BDSŚPB wyjaśnił, że zgodnie z ww. rozporządzeniami w latach 2010-2013 r. rolnicy realizujący zobowiązania rolnośrodowiskowe PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013 w zakresie pakietu rolnictwo ekologiczne mogli zastępować rośliny sadownicze dowolnymi roślinami uprawnymi, do których przyznawane były płatności rolnośrodowiskowe. Obowiązujący od dnia 15.03.2013 r. przepis § 50 rozporządzenia z 13 marca 2013 r. wykluczył możliwość zmiany zobowiązania rolnośrodowiskowego, zaciągniętego na podstawie rozporządzenia rolnośrodowiskowego z 26 lutego 2009 r., w zakresie wariantu dziewiątego, dziesiątego, jedenastego lub dwunastego pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne, z wyjątkiem zmiany wariantu dziewiątego lub dziesiątego realizowanych na gruntach, na których są uprawiane truskawki lub poziomki, na wariant pierwszy, drugi, piąty, szósty, siódmy lub ósmy (tj. na rośliny rolnicze, warzywne i zielne). Jednak dodany od dnia 14.11.2013 r. § 50a ust. 1 tego rozporządzenia uchylił ww. ograniczenie w odniesieniu do kampanii 2013 r. W związku z tym wprowadzone § 50 rozporządzenia z 13 marca 2013 r. ograniczenie praktycznie dotyczyło więc rolników kontynuujących w 2014 r. zobowiązanie zaciągnięte na podstawie rozporządzenia rolnośrodowiskowego z 26 lutego 2009 r. W kampanii 2013 ww. rozporządzenie rolnośrodowiskowe nie dawało podstaw naboru nowych wniosków rolnośrodowiskowych z wariantami sadowniczymi (§ 12 ust. 2).

LOR nie posiadał rozeznania odnośnie ewentualnych przypadków wykarczowania posadzonych drzewek owocowych i zastąpienia ich np. porzeczkami, truskawkami lub innymi roślinami występującymi w pakiecie rolnictwo ekologiczne.

Jak wyjaśnił Kierownik BDSŚPB, przepisy ww. rozporządzeń nie obligowały LOR do śledzenia zmian w tym zakresie. Ponadto LOR nie posiada technicznych możliwości wyodrębnienia takich przypadków przy pomocy systemu informatycznego, a ręczne przeglądanie spraw pod tym kątem w BP byłoby bardzo czasochłonne.

(dowód: akta kontroli str. 188-189)

¹⁰ Dz. U. nr 174, poz. 1809 ze zm.

¹¹ Patrz przypis 4.

1.14. Według wyjaśnień Kierownika BDSSPB, nie było przeszkód prawnych, by rolnik, któremu wygasło zobowiązanie rolnośrodowiskowe na tych samych działkach założył nowy sad w ramach następnego zobowiązania rolnośrodowiskowego. LOR nie posiadał jednak rozeznania odnośnie wystąpienia takich przypadków, gdyż przepisy ww. rozporządzeń rolnośrodowiskowych tego nie wymagały i nie nakładały na rolników obowiązku kontynuowania zobowiązania rolnośrodowiskowego w tym samym zakresie co zakończone zobowiązanie pięcioletnie. Składane przez rolników wnioski na kolejny nowy okres pięcioletniego zobowiązania były traktowane jak każdy wniosek pierwszoroczny, bez żadnych zobowiązań w zakresie dotychczasowego sposobu użytkowania działek rolnych.

(dowód: akta kontroli 189-190)

Wprowadzona z dniem 15.03.2014 r.¹² zmiana w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym z dnia 13.03.2013 r. (w §10 pkt. 2 lit. c) uzależniła przyznanie płatności rolnośrodowiskowej dla wariantów dziewiątego i dziesiątego od zobowiązania się rolnika do utrzymania minimalnej obsady drzew na gruntach, do których zostanie mu przyznana płatność, przez dwa lata od zakończenia realizacji tego zobowiązania. Przepis ten nie dotyczył jednak wniosków kontynuacyjnych, lecz nowych (składanych po raz pierwszy).

1.15. W objętym kontrolą okresie LOR nie występował do Centrali ARiMR o doprecyzowanie lub interpretację przepisów i procedur związanych z przeprowadzeniem kontroli dotyczących wymogów realizacji wariantów sadowniczych.

Według wyjaśnień Kierownika BKM, wszelkie uwagi i niejasności w tym zakresie zgłaszane i wyjaśniane były w trakcie szkoleń organizowanych przez DKM Centrali ARiMR, ewentualnie w formie bezpośrednich kontaktów telefonicznych z pracownikami tego Departamentu.

(dowód: akta kontroli 190)

1.16. Obowiązujące w objętym kontrolą okresie w ARiMR procedury realizacji kontroli rolnośrodowiskowych pozwalały na zgłaszanie przez inspektorów terenowych uwag świadczących o zauważonych podczas kontroli na miejscu uchybieniach i nieprawidłowościach, których nie obejmują listy kontrolne, tj. niepodlegających ocenie podczas kontroli rolnośrodowiskowych. W raporcie z czynności kontrolnych ewentualne zapisy w tym zakresie mogły być zamieszczane w formularzu ustaleń końcowych w polu „Uwagi Inspektorów Terenowych” (do 2011 r. pole: „Uwagi”). Możliwe było też dołączenie do raportu odpowiedniej notatki i fotografii.

(dowód: akta kontroli 190-191)

1.17. W latach 2010-2014 LOR nie żądał i nie otrzymywał z BP danych o realizacji wariantów sadowniczych.

Według wyjaśnień Kierownika BDSSPB, LOR cyklicznie otrzymywał z BP ogólne dane o stanie obsługi wszystkich wniosków rolnośrodowiskowych, w formie i terminach określonych przez LOR lub Centralę ARiMR. Ponadto doraźnie otrzymywał informacje problemowe związane z: błędami systemu informatycznego, komunikatami Centrali, wyjaśnieniami powodów opóźnień w obsłudze spraw lub na potrzeby sprawozdań albo kontroli.

W okresie przyjmowania wniosków w kampaniach 2010, 2011, 2012 BP co dwa tygodnie przekazywały do LOR raporty o ogólnej liczbie złożonych wniosków o przyznanie płatności rolnośrodowiskowych, wnioskowanej kwocie tych płatności

¹² Dz. U. z 2014 r., poz. 324.

oraz o liczbie wniosków dotyczących poszczególnych pakietów, w tym pakietu rolnictwo ekologiczne bez wyszczególniania jego wariantów.

Od kampanii 2013 r. ww. zakres danych dostępny jest w LOR w nowo wdrożonej aplikacji Rejestr Dokumentów, do którego BP na bieżąco wprowadzają podstawowe dane ze złożonych wniosków rolnośrodowiskowych.

(dowód: akta kontroli str. 28-31)

1.18.1. W objętym kontrolą okresie realizacja wariantów sadowniczych nie była w LOR przedmiotem audytów wewnętrznych.

W ramach rocznych planów kontroli Biuro Kontroli Wewnętrznej LOR kontrolowało, w wybranych BP, realizację zadań w ramach PROW 2007-2013 w zakresie programów rolnośrodowiskowych. Z trzech BP skontrolowanych w 2010 r. w dwóch badaniach objęto wnioski deklarujące realizację pakietu Rolnictwo ekologiczne, warianty sadownicze i jagodowe. Na 17 BP skontrolowanych w 2013 r. w jednym badaniu objęto wnioski deklarujące realizację wariantów sadowniczych. W pozostałych latach badanego okresu przeprowadzone w BP kontrole nie obejmowały spraw związanych z realizacją wariantów sadowniczych.

Przeprowadzona w lipcu 2010 r. kontrola w BP w Łęcznej wykazała: niewłaściwe prowadzenie kontroli wpływu wniosków rolnośrodowiskowych; nieudokumentowanie notatkami służbowymi weryfikacji trwałych użytków zielonych; nieoparafowanie decyzji administracyjnych przez sporządzającego je kontrolera danych; obsługę wniosków rolnośrodowiskowych przez pracowników nieposiadających w tym czasie zdanego egzaminu z płatności rolnośrodowiskowych 2007-2013; brak w zakresie czynności pracownika formalnego upoważnienia do sprawdzania list płatności. Kierownik BP wykonał zalecenia pokontrolne wydane przez dyrektora LOR.

Kontrola w BP w Janowie Lubelskim (lipiec 2010 r.) wykazała: brak w zakresie czynności formalnego upoważnienia pracownika do podpisywania adnotacji dotyczącej opłaty skarbowej; wprowadzenie do systemu informatycznego PROW błędnych danych jednego z dwóch badanych wniosków producenta rolnego, dot. głównego rodzaju działalności (pozostałe, w tym produkcja mieszana, zamiast produkcja sadownicza, w tym uprawy jagodowe) oraz okresu trwania pakietu/wariantu (2009-2014, zamiast 2009-2013); przekazanie do LOR z pięciomiesięcznym opóźnieniem dwóch spraw celem wszczęcia procedury odzyskiwania nienależnie pobranych płatności. Kierownik BP poinformował Dyrektora LOR o podjętych działaniach i wykonaniu zaleceń pokontrolnych.

Kontrola w BP w Zamościu (marzec 2013 r.) wykazała uchybienia polegające na: ponadmiesięcznej zwłoce w przesłaniu rejestru działalności rolnośrodowiskowej do beneficjenta, który pierwszy wniosek złożył pocztą oraz kilkudniowej zwłoce w przekazaniu mu informacji o klauzuli weryfikacji zobowiązań rolnośrodowiskowych; wprowadzeniu do systemu ZSZiK¹³ błędnej daty wydania jednej decyzji o przyznaniu płatności rolnośrodowiskowej oraz wysłania tej decyzji do beneficjenta po jej przekazaniu do Departamentu Księgowości ARiMR; zatytułowania jednej decyzji „o przyznaniu płatności rolnośrodowiskowej w pomniejszonej wysokości” mimo, że uwzględniała w pełni deklarację rolnika; podpisywaniu decyzji administracyjnych przez zastępcę Kierownika BP, bez wskazania, że czyni to z mocy udzielonego mu upoważnienia Kierownika. Kierownik BP poinformował dyrektora LOR o podjętych działaniach i wykonaniu zaleceń pokontrolnych.

Na wniosek Departamentu Kontroli Wewnętrznej z dnia 23.12.2009 r. na początku roku 2010 Biuro Kontroli Wewnętrznej LOR przeprowadziło kontrolę doraźną w BP w Lublinie, Puławach i Rykach oraz w BKM w związku z wycofaniem trzech

¹³ Zintegrowany System Zarządzania i Kontroli.

wniosków rolnośrodowiskowych z 2009 r. niezwłocznie po ich wytypowaniu do kontroli na miejscu. Kontrola nie wykazała, by którykolwiek z pracowników BKM LOR lub BP przekazał zainteresowanym wnioskodawcom informacje o wytypowaniu ich gospodarstw do kontroli na miejscu. Nie mogła jednak jednoznacznie wykluczyć, że przekazane z BKM pocztą elektroniczną do BP w Lublinie dane rolników i spraw wytypowanych do kontroli na miejscu nie wydostały się na zewnątrz, zwłaszcza w sytuacji stwierdzonego pomyłkowego przekazania tych danych (e-maila z dnia 17.07.2009 r.) na skrzynki 11 osób oraz zagubienia i niezaewidencjonowania w książce wpływu wydruku tej wiadomości. Kontrola wykazała natomiast, że dotyczący wariantu sadowniczego wniosek rolnośrodowiskowy złożony w BP w Puławach został wycofany 5.06.2009 r., tj. jeszcze przed potencjalną jego kontrolą administracyjną (system informatyczny pozwalał ją prowadzić od 22.07.2009 r.) i wytypowaniem do kontroli na miejscu (16.07.2009 r.).

(dowód: akta kontroli str. 226-252)

1.18.2. W 2010 r. w trzech BP (Biała Podlaska, Włodawa i Biłgoraj) Urząd Kontroli Skarbowej w Lublinie skontrolował realizację przedsięwzięć rolnośrodowiskowych PROW 2004-2006 i 2007-2013. Badania kontrolne, przeprowadzone na wybranych wnioskach, w tym z deklaracją wariantu uprawy sadownicze i jagodowe, nie wykazały nieprawidłowości. Nieprawidłowości nie stwierdzono też w wyniku przeprowadzonego w 2012 r. przez UKS w Lublinie audytu certyfikacyjnego PROW 2007-2013/2004-2006 w BP w Biłgoraju, obejmującego badaniem również wnioski z deklarowanymi wariantami sadowniczymi.

Od 6 sierpnia 2012 r. do 6 maja 2013 r. Delegatura Centralnego Biura Antykorupcyjnego w Warszawie skontrolowała w LOR wybrane procedury przyznawania dopłat z tytułu Programu rolnośrodowiskowego w ramach działania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz rozporządzania mieniem w latach 2010-2012. Badania kontrolne, przeprowadzone na wybranych wnioskach złożonych w pięciu BP (Lublin – 6 spraw, Łęczna - 1, Tomaszów Lubelski - 1, Włodawa - 7, Zamość – 19 spraw), w tym z deklaracją wariantu uprawy sadownicze i jagodowe. Kontrola ujawniła następujące nieprawidłowości i uchybienia:

- wygenerowanie przez kontrolerów trzech plików zdjęciowych z datą 7.02.2011 r., a na dwóch kolejnych z datą 7.02.2010 r., tj. odpowiednio o dzień i o rok wcześniejszą od daty formalnie rozpoczętej kontroli na miejscu (8.02.2011 r.) oraz niedostrzeżenie tego przez pracownicę BKM zatwierdzającą protokół z czynności kontrolnych nr 0993/6611/5966/10,
- niewypełnienie przez osobę zatwierdzającą w BKM części II i III kart weryfikacyjnych protokołów z czynności kontrolnych nr 214/OR03/0000377/11 z dnia 24.11.2011 r. i nr 214/OR03/00001065/11 z dnia 14.02.2012 r. oraz wydanie w tych sprawach przez Kierownika/zastępcę BP w Zamościu decyzji odpowiednio o odmowie i o przyznaniu płatności rolnośrodowiskowej mimo ww. braków w kartach weryfikacyjnych protokołów z czynności kontroli na miejscu (uchybienia formalne),
- brak staranności przy sporządzaniu protokołów z czynności kontroli na miejscu. Stwierdzono, że nieczytelność i lakoniczność zapisów oraz niepoprawne skreślenia podważają jednoznaczność i obiektywizm tych zapisów oraz mogą stanowić problem w przypadku odwołań rolników od decyzji. „W opinii kontrolujących, system punktowy [zadaniowy] przeprowadzania kontroli na miejscu wdrożony w BKM LOR (...) promuje szybkość i ekonomię przeprowadzania kontroli na miejscu kosztem rzetelności ustaleń i jakości sporządzanej dokumentacji”;
- niejednolitość postępowania w przypadku nieokazania przez rolnika planu działalności rolnośrodowiskowej w dniu kontroli na miejscu. W każdym z trzech

badanych przypadków inspektorzy terenowi działali zgodnie z obowiązującymi procedurami, odnotowując w protokołach odpowiedni kod o braku tych planów. „Każdy z beneficjentów złożył zastrzeżenia do (...) protokołów z kontroli. Dalszy tok działania różnił się. Decyzje o przyznaniu płatności podejmowali (...) kierownicy BP, a w jednej sytuacji [sprawie] do beneficjenta skierowano ponowną kontrolę¹⁴, podczas której okazał plan działalności rolnośrodowiskowej. W opinii kontrolujących, brak precyzyjnego uregulowania kwestii postępowania w wypadku okazania planu działalności rolnośrodowiskowej po kontroli powoduje uznaniowość wydawanych (...) decyzji¹⁵ (...)”.

(dowód: akta kontroli str. 226-227, 253-267)

Z polecenia Dyrektora LOR w czerwcu 2013 r. kierownik BKM LOR omówił wyniki kontroli CBA na naradzie z pracownikami BKM, przeprowadził rozmowy dyscyplinujące z kontrolerami odpowiedzialnymi za stwierdzone nieprawidłowości i zobowiązał ich do bezwzględnego przestrzegania obowiązujących procedur. Naczelnikom Wydziału Kontroli Terenowych oraz Wydziału Obsługi i Przygotowania Dokumentacji polecił wzmożenie nadzoru nad pracą kontrolerów terenowych i jakością sporządzanej dokumentacji z kontroli na miejscu. Ponadto od dnia 1.05.2014 r. zrezygnowano w LOR z zadaniowego systemu pracy w BKM.

(dowód: akta kontroli str. 268)

1.19. W latach 2010-2014 (do 5.05.) do LOR wpłynęła jedna skarga związana z realizacją wariantów sadowniczych, zarejestrowana pod poz. 9/2010 elektronicznej ewidencji skarg i wniosków LOR. Skarga została skierowana do NIK oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (17.03.2010 r.), przekazana do Centrali ARiMR a następnie do LOR (8.04.2010 r.). Skarżący zarzucał ARiMR coroczne nękanie rolnika kontrolami, podważającymi zadeklarowany areal upraw ekologicznych i nieprzyznawanie płatności lub ich zmniejszanie. Odpowiedzi skarżącemu udzielała Centrala ARiMR (LOR jej nie posiada) na podstawie wyjaśnień kierownika BP w Tomaszowie Lubelskim oraz kierownika BKM. Według tych wyjaśnień, w związku ze złożonymi wnioskami o płatność bezpośrednią oraz z tytułu zadeklarowanej realizacji pakietu rolnictwo ekologiczne, Centrala ARiMR - na zasadzie analizy ryzyka - wytypowała gospodarstwo producenta do kontroli na miejscu w latach 2007, 2008 i 2009. Zmniejszenie płatności z tytułu realizacji części wariantów pakietu rolnictwo ekologiczne wynikało z zastosowania sankcji powierzchniowych w związku ze stwierdzoną podczas kontroli w 2007 i 2008 r. powierzchnią upraw niższą od zadeklarowanej. Za rok 2009 płatności takiej nie przyznano w związku z uniemożliwieniem przez rolnika przeprowadzenia kontroli na miejscu dot. realizacji programu rolnośrodowiskowego. Powyższe wyjaśnienia znajdowały uzasadnienie w dokumentacji LOR.

(dowód: akta kontroli str. 225)

1.20. W dniach 27-28 maja 2014 r. kontroler NIK, w obecności Kierownika BKM i specjalisty w dziedzinie upraw sadowniczych i jagodowych, kontrolera na miejscu, dokonali oględzin upraw sadowniczych u czterech beneficjentów płatności rolnośrodowiskowych w zakresie wariantów sadowniczych uprawiających drzewa i krzewy wieloletnie na terenie województwa lubelskiego i którzy otrzymali najwyższe kwoty pomocy, z tego:

- u dwóch realizujących ostatnie lata rozpoczętych w 2010 r. pięcioletnich zobowiązań rolnośrodowiskowych z wariantami sadowniczymi 2.9., na powierzchniach wynoszących odpowiednio 18,75 ha i 22,56 ha, w ramach

¹⁴ Decyzję o ponownej kontroli podjął dyrektor LOR.

¹⁵ Dwie decyzje przyznające płatność, jedna o odmowie przyznania płatności rolnośrodowiskowej.

których dotychczas uzyskali pomoc ze środków publicznych w wysokości odpowiednio 115,5 tys. zł i 195,0 tys. zł. Przedmiotem zobowiązania pierwszego beneficjenta była uprawa 18,75 ha jabłoni domowych, w wieku ponad 20 lat, którą w całości objęto ogłędzinami. Drugi beneficjent deklarował uprawę 8,3 ha jabłoni i 14,2 ha śliw, w sadzie rozproszonym na 21 działkach rolnych położonych w dwóch obrębach. Ogłędzinami objęto wybrane działki rolne obejmujące uprawę ok. 5 ha czteroletnich jabłoni i ok. 11 ha czteroletnich śliw.

Ogłędziny wykazały, że obydwie sady założone zostały na gruntach stosunkowo słabych, piaszczysto-gliniastych, o umiarkowanej wilgotności, umożliwiających prawidłowy rozwój drzew. Do obydwu sadów był zapewniony dojazd. Pierwszy z nich był ogrodzony. Od lat owocował i w czasie kontroli na części drzew stwierdzono zawiązki owoców. Producent posiadał dowody sprzedaży owoców, głównie jako przemysłowych¹⁶ z uwagi na znikomą różnicę w cenie w stosunku do ekologicznych¹⁷ oraz ograniczoną liczbę podmiotów zainteresowanych zakupem owoców ekologicznych. W roku 2014 w sadzie nie przeprowadzono cięć pielęgnacyjnych¹⁸. Widoczne były jednak ślady cięć w latach poprzednich. W rzędach i międzyrzędziach utrzymywana była murawa, okresowo wykaszana. Ok. 70% drzew w znacznym stopniu było porażonych przez raka jabłoni. Miejscami występowały uschnięte pojedyncze drzewa lub luki po ich usunięciu w latach ubiegłych. Drugi sad nie był ogrodzony (działki rozproszone). Wszystkie drzewka zostały zabezpieczone wysokimi osłonkami plastikowymi lub z siatki polipropylenowej, co częściowo zabezpieczało je przed niszczeniem przez zwierzynę (sarny, zające). Na obecnym etapie rozwoju drzew cięcia pielęgnacyjne nie były wymagane. Znaczna część pierwotnych nasadzeń uschła, np. na działce A pozostało 49 ze 160 pierwotnych nasadzeń. Uschło też ok. 25% ze 110 nasadzeń uzupełniających wykonanych prawdopodobnie w jesieni 2013 r. Podobny stan stwierdzono na działkach B i N. Na działkach SiT uschło ok. 30% nasadzeń śliw odmian szlachetnych (szczepionych), a z podkładek wyrosły jedynie krzewy mirabelek¹⁹. Międzyrzędzia zostały obsiane żytem, pas zajęty pod drzewka, o szerokości ok. 1 m, do dnia ogłędzin był nieuprawiony i stanowił odłóg porośnięty chwastami wieloletnimi, najczęściej perzem wysokości 30-40 cm. Nie stwierdzono porażenia drzewek przez choroby i szkodniki. Nieliczne zawiązki owoców stwierdzono tylko na niektórych drzewkach jabłoni na działce B. Według oświadczenia rolnika, drzewka od dwóch lat były w początkowej fazie owocowania, a zebrane dotychczas owoce rolnik przeznaczył na własne potrzeby.

Obydwaj rolnicy nie podjęli jeszcze ostatecznych decyzji, czy po zakończeniu zobowiązania rolnośrodowiskowego będą prowadzić uprawę drzew owocowych. Kontynuację tych upraw uzależniają od wyczekiwanej poprawy możliwości i opłacalności zbytu produktów ekologicznych. Jeżeli sytuacja w tym zakresie nie ulegnie poprawie, pole dotychczas zajęte pod sady zamierzają przeznaczyć pod uprawę zbóż. Obydwaj beneficjenci nie zamierzają prowadzić sadu ekologicznego przy braku pomocy ze środków publicznych;

- u dwóch, którzy 14.03.2014 r. zakończyli rozpoczęte w 2009 r. zobowiązanie rolnośrodowiskowe z wariantami sadowniczymi 2.9., na powierzchniach wynoszących odpowiednio 91,69 ha i 82,73 ha, w ramach których za lata 2010-2013 uzyskali pomoc w wysokości odpowiednio 612,5 tys. zł i 556,0 tys. zł. Pierwszy beneficjent na rok 2013 deklarował uprawę 75,29 ha jabłoni domowej

¹⁶ Po 0,57 zł netto za kg w październiku 2010 r. i po 0,38 zł netto za kg w październiku 2012 r.

¹⁷ Po 0,47 zł netto za kg we wrześniu 2010 r. i 0,42 zł netto za kg we wrześniu 2012 r.

¹⁸ Stwierdzono liczne „wilki” ubiegłoroczne o średnicy ponad 1 cm, ze zdrewniałą korą.

¹⁹ Zaliczana również do gatunku *Prunus domestica* L.

i 16,4 ha gruszy domowej. Oględzinami objęto całość tych upraw. Drugi producent deklarował uprawę 30,38 ha jabłoni domowej i 53 ha malin, oględzinami objęto wybrane działki rolne, na których rolnik deklarował na rok 2013 uprawę 25,38 ha jabłoni i 36,47 ha malin.

W wyniku oględzin działek rolnych i analizy oświadczeń uzyskanych od ich właścicieli ustalono, że obydwa sady zlokalizowane zostały w jednym, zwartym kompleksie, na bardzo dobrych gruntach lessowych, narażonych jednak na erozję wodną z powodu pofałdowanego terenu. Cały kompleks sadów został założony w latach 70. XX w., był ogrodzony oraz miał zapewniony dojazd do poszczególnych jego części. Międzyrzędzia i teren pomiędzy drzewami był zadarniony trawami, okresowo wykaszany; w czasie oględzin kontynuowano drugie ich wykaszanie. Wszystkie drzewa były rozwinięte stosownie do wieku, część ponad trzydziestoletnich, część w wieku 10-12 lat. Na wszystkich działkach zostały wykonane cięcia pielęgnacyjne jabłoni i grusz. Jabłonie i grusze były w fazie owocowania, na większości z nich stwierdzono zawiązki owoców. Ok. 80% starych jabłoni było w znacznym stopniu porażonych rakiem i parchem jabłoni, miejscami występowały uschnięte lub usychające pojedyncze drzewa. Chorobami tymi dotkniętych zostało też ok. 20% jabłoni młodych i starych grusz, grusze młode były natomiast w dobrym stanie fitosanitarnym. Miejscami (na uwrociach) na liściach grusz stwierdzono ślady oprysku drzew pestycydami. Według wyjaśnień obecnego przy oględzinach kierownika produkcji, z uwagi na zły stan fitosanitarny drzew, w 2014 r. systematycznie wykonywane były opryski przeciw chorobom grzybowym preparatami konwencjonalnymi, ostatnio „Pencozebem”.

Deklarowana do 2013 r. ekologiczna uprawa malin została zlikwidowana – pole zostało wstępnie uprawione broną talerzową i do czasu oględzin ugorowało.

Według oświadczeń właścicieli sadów, wszystkie owoce wyprodukowane w ciągu pięciu lat zobowiązania rolnośrodowiskowego sprzedali jako konwencjonalne, gdyż „nie sprostaly wygórowanym wymaganiom produktów ekologicznych (kształt, wielkość, barwa)”. Obydwaj producenci zamierzają kontynuować produkcję sadowniczą. Stwierdzili przy tym, że decyzję co do ewentualnej kontynuacji upraw metodami ekologicznymi uzależniają od zachowania rynku konsumenta. Ich zdaniem, przy braku pomocy ze środków publicznych prowadzenie gospodarstwa ekologicznego jest nierentowne. Drugi z beneficjentów oświadczył, że działki rolne po zlikwidowanych uprawach malin jesienią 2014 r. i wiosną 2015 r. zamierza obsadzić drzewami owocowymi odmian parchoodpornych, nadającymi się do produkcji ekologicznej.

(dowód: akta kontroli str. 269-300)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Przeprowadzanie kontroli na miejscu w warunkach utrudniających identyfikację drzew i krzewów oraz rzetelną ocenę spełnienia wymogów rozporządzeń rolnośrodowiskowych, w szczególności dotyczących minimalnej ich obsady oraz jakości materiału szkółkarskiego.

Z 768 kontroli na miejscu w gospodarstwach beneficjentów wariantów sadowniczych 258 (33,6%) przeprowadzono w okresie, kiedy rośliny nie mają liści i często występuje okrywa śnieżna. W kolejnych latach badanego okresu zmniejszały się liczba (144 w kampanii 2010 r., 73 w kampanii 2011 r., 36 w kampanii 2012 r. i 5 w kampanii 2013 r.) i odsetek (odpowiednio: 82,3%, 30,4%, 26,3% i 2,3%) kontroli przeprowadzanych poza sezonem wegetacyjnym.

Za organizację i nadzorowanie kontroli odpowiedzialni byli kierownicy BKM: do 12.01.2011 r. K.P., a od 18.01.2011 r. W.K. oraz naczelnicy Wydziału Kontroli Terenowych, kolejno: P.P.– do 16.01.2011 r., A.S. – od 21.01.2011 r. do 6.11.2012 r., M.P.– od 7.11.2012 r. do 30.06.2013 r. i S.R. – od 1.07.2013 r.

Kierownik BKM wyjaśnił, że przeprowadzanie części kontroli gospodarstw w okresie, kiedy rośliny nie mają liści i często występuje okrywa śnieżna, wynikało z bardzo dużej liczby kontroli jakimi był obciążony Lubelski BKM. Z powodu późnego uruchomienia możliwości przeprowadzenia przez BP kontroli administracyjnej wniosków w kampanii 2010 r.²⁰ doszło do opóźnienia realizacji kontroli rolnośrodowiskowych [zostały rozpoczęte 13.10.2010 r.]. Wobec braku możliwości pełnego skontrolowania do dnia 31.12.2010 r. wszystkich beneficjentów wytypowanych do kontroli na miejscu, zgodnie z wytycznymi DKM z 16.2010 r., kontrole te przeprowadzano dwuetapowo – pierwszy etap w 2010 r., drugi w 2011 r. W ocenie wyjaśniającego, w związku odpowiednim przygotowaniem i szeroką wiedzą kontrolerów terenowych mieli oni możliwość weryfikacji upraw nawet w niekorzystnych warunkach atmosferycznych. Ponadto Kierownik wskazał, że w ramach ogólnego nadzoru nad realizacją planów kontroli do 2012 r. DKM wszystkie kontrole traktował tak samo, bez rozróżniania wariantów i pakietów realizowanych zobowiązań rolnośrodowiskowych. Od kampanii 2013 r. rozpoczął natomiast monitoring kontroli wyodrębnionych wariantów sadowniczych.

(dowód: akta kontroli str. 44, 182-183)

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie, mimo stwierdzonej nieprawidłowości²¹, działalność kontrolowanej jednostki w zbadanym zakresie.

IV. Uwagi i wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli²², wnosi o:

1. Przeprowadzanie kontroli upraw sadowniczych i jagodowych w terminach umożliwiających pełną identyfikację roślin i ocenę spełnienia wymogów rozporządzeń rolnośrodowiskowych.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Lublinie.

²⁰ Kontrola administracyjna uruchomiona została dnia 12.08.2010 r., a dla spraw z pakietem 8 dnia 28.09.2010 r.

²¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen częściowych dotyczących działalności w badanym obszarze: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny częściowej według proponowanej skali byłoby niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, należy zastosować ocenę opisową.

²² Dz. U. z 2012 r., poz.82

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Lublin, dnia 5 lipca 2014 r.

Kontroler
Jerzy Łukaszuk
gł. specjalista k.p.

Dyrektor
Delegatury Najwyższej Izby Kontroli
w Lublinie
Edward Lis

.....
podpis

.....
podpis

Na podstawie art. 35c ust. 1 ustawy o NIK w powyższym tekście dokonano sprostowania oczywistej omyłki pisarskiej poprzez:

- 1) zastąpienie użytego na str. 9 w wierszu czwartym od dołu skrótu „BKM” skrótem „BDSŚPB”.

Lublin, dnia 5 sierpnia 2014 r.
data

.....
podpis kontrolera